

University of Groningen

Een partij voor 'gewone mensen'

Voerman, Gerrit

Published in:
Politiek en cultuur

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Final author's version (accepted by publisher, after peer review)

Publication date:
1994

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Voerman, G. (1994). Een partij voor 'gewone mensen': bij het parlementaire debuut van de SP. *Politiek en cultuur*, 54(2), 3-9.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Een partij voor 'gewone mensen'. Bij het parlementaire debuut van de SP

Gerrit Voerman

'Jan Marijnissen (1952) was ooit het jongste raadslid van Nederland, daarna fractievoorzitter, Statenlid, partijvoorzitter en vanaf mei 1994 het eerste Tweede Kamerlid van de Socialistische Partij'. Zo luidt de tekst op de achterkant de bundel columns van SP-lijsttrekker bij de Tweede Kamerverkiezingen Jan Marijnissen – een bundel die al in 1993 verscheen.

Al ruim voor de succesvol verlopen gemeenteraadsverkiezingen van afgelopen maart meende de SP de buit bij de kamerverkiezingen van 3 mei 1994 binnen te hebben. Opiniepeilingen lijken haar gelijk te geven, maar deze beloofden de partij in 1989 ook gouden bergen. De kans voor de 16.000 leden tellende SP om nu eindelijk de fel begeerde doorbraak te maken is momenteel echter groter dan ooit. Nu de PvdA in een zware crisis verkeert, zal de electorale zuigkracht van deze potentiële regeringspartij bij de landelijke verkiezingen – waarvan de SP als overwegend lokale partij steeds het slachtoffer werd – grotendeels zijn weggevallen. Daarnaast is met het opgaan van de CPN in GroenLinks in 1989, de SP de meest serieuze arbeiderspartij geworden. Aan haar organisatie en aanhang kunnen de NCPN en de SAP niet tippen.

De SP in de Tweede Kamer of niet? In ieder geval is het tijd voor een nadere beschouwing van deze partij. Achtereenvolgens wordt hier ingegaan op de voorgeschiedenis van de SP, haar ideologische ontwikkeling, de populistische inslag van de partij, haar verschillen met PvdA en GroenLinks, en de parlementaire opmars van de partij.¹

Royementsbijl

De oorsprong van de SP ligt in de maoïstische oppositie die zich in de vroege jaren zestig in de CPN vormde. Aanleiding hiertoe was het politieke en ideologische conflict tussen de Sovjet-Unie en China. Moskou voelde zich door de opkomst van Peking bedreigd in haar dominante positie in de internationale communistische gemeenschap. Peking daarentegen vond dat Moskou haar revolutionaire beginselen had verkwanseld; met name de destalinisatiepolitiek van Chroesjtsjov vond geen genade in Chinese ogen.

De CPN, die altijd aan de leiband van de Sovjet-Unie had gelopen, koos uiteindelijk geen partij en verklaarde zich in 1963 'autonoom'. Voor de kleine groep Peking-georiënteerde leden was dit niet genoeg. Zij meende dat de CPN eveneens uit het rechte orthodoxe spoor was geraakt en tot revisionisme was vervallen. De CPN reageerde hierop met de royementsbijl. De dissidenten gingen nu over tot partijvorming, maar lagen al snel met elkaar overhoop. In 1970 ontstond tijdens dit scheurings- en afsplitsingsproces de KENml (Kommunistische Eenheidsbeweging Nederland-marxistisch-leninistisch). Maar ook deze partij scheurde al weer snel. Een 'proletarische' vleugel verzette zich tegen het intellectualistische karakter van de KENml en richtte een eigen partij op, die na enige tijd de naam SP kreeg.

De SP beriep zich in de strijd voor het socialisme op het marxisme-leninisme, 'verrijkt met het denken van Mao'. Zij was ervan overtuigd dat het socialisme niet langs vreedzame weg, via geleidelijke hervormingen, kon worden verwezenlijkt. Alleen een gewelddadige revolutie, gedragen door de meerderheid van de bevolking, zou een einde kunnen maken aan het

kapitalisme. Van het parlementaire stelsel had de SP dan ook beslist geen hoge dunk. Hoewel het algemeen kiesrecht als een belangrijke verworvenheid van de arbeidersklasse werd beschouwd, was de parlementaire democratie niet meer dan een façade voor de dictatuur van het kapitaal. Over de linkse partijen die binnen het systeem functioneren, koesterde de SP eveneens geen enkele illusie: de PvdA was een louter reactionaire partij en de CPN was in plaats van het revolutionaire hoofdkwartier van het proletariaat verworven tot een vreedzaam, parlementair verkiezingsapparaat.

Massa-lijn

Haar bewondering voor China stak de SP in de beginjaren niet onder stoelen of banken. De partij achtte zich nauw verbonden met de Volksrepubliek en beschouwde de binnen- en buitenlandse politiek van Peking als een 'lichtend voorbeeld'. De SP meende veel van China te kunnen leren, 'zowel uit de praktische opbouw van het socialisme, als uit de geschriften van Mao Tsetoeng'.

Leidraad voor de SP in de strijd tegen het kapitalisme was de door Mao ontwikkelde strategie van de 'massa-lijn'. Dit leerstuk verplichtte de revolutionairen goed te luisteren naar het volk, zo leerde Mao in *het Rode Boekje*: '...neem de denkbeelden van de massa (...), concentreer ze (verander ze door studie in geconcentreerde en samenhangende denkbeelden), breng ze weer onder de massa en propageer en verklaar ze (...) en beproef de juistheid van deze denkbeelden in de door de massa gevoerde acties'.²

Op basis van deze massa-lijn richtte de SP aan het begin van de jaren zeventig 'massa-organisaties' op, die op een afgebakend terrein de strijd moesten voeren voor de directe belangen van het volk. Door de acties te concentreren op concrete misstanden als bijvoorbeeld de milieubelasting (door het Milieu Aktiecentrum Nederland) of de woningnood (door de Bond van Huurders en Woningzoekenden), hoopte de SP zo veel mogelijk mensen te mobiliseren, ongeacht hun politieke overtuiging. Het uiteindelijke doel van de SP – de omverwerping van het kapitalisme – behoorde hierbij op de achtergrond te blijven, want 'eenheid van opvatting over het totale probleem kan immers niet bestaan aan het begin van een actie, maar moet juist het produkt zijn van de praktische ervaringen die daarin worden opgedaan'.³

De SP schoof zichzelf ook niet op de voorgrond om te voorkomen dat mensen zich hierdoor zouden laten afschrikken. Wel wilde de partij deze acties tegen concrete mistanden naar het hogere plan van de strijd om de politieke macht tillen – met andere woorden: de belangenstrijd omzetten in de klassenstrijd. De massa-organisaties waren dan ook niet zozeer doel op zich, als wel een politieke instrument van de SP en een recruteringsreservoir voor nieuwe partijleden.

Demaoïsatie

Na 1975 geraakte de SP in een transformatieproces, dat zich zowel op het ideologische als op het organisatorische niveau voltrok. De maostische beginselen raakten geleidelijk aan op de achtergrond en de SP paste zich min of meer aan bij de Nederlandse omstandigheden. Zij ging zich conformeren aan de opvattingen van wat door haar het 'gewone volk' werd genoemd, en trachtte zich te ontdoen van haar sektarische imago. Tegelijkertijd werd in organisatorisch opzicht gestreefd naar een verbreding van de ledenaanhang. Hoewel de beproefde werkwijze van de massa-lijn gehandhaafd bleef, werden vrijwel alle massa-organisaties opgedoekt. Wat bleef waren de medische centra die de SP in Oss, Nijmegen en Zoetermeer had geopend. Nieuw was de 'Hulp- en Informatiedienst', die in 1978 van start ging.

Bij deze ‘demaïsatie’ hebben uiteenlopende factoren wellicht een rol gespeeld. Zo stagneerde de groei van de partij in het midden van de jaren zeventig (het ledental lag naar schatting rond de 500). Ook de Kamerverkiezingen van 1977 verliepen teleurstellend. Belangrijker is wellicht de ontwikkeling van de buitenlandse politiek van China, die steeds meer de vijanden van de Sovjet-Unie als vrienden van Peking ging omhelzen. Na de dood van Mao in 1976 verdween de naam van de grote roerganger uit de kolommen van *de Tribune*. Symbolisch voor de ideologische *face-lift* was het verdwijnen in 1980 van de laatste maoïstische reminiscentie, de aan *het Rode Boekje* ontleende ondertitel van *de Tribune*, ‘durf te strijden, durf te winnen’.

Op ideologisch vlak gingen eveneens een aantal maoïstische dogma’s op de helling. In de eerste plaats raakte het leerstuk van de gewelddadige revolutie op de achtergrond, omdat het de mensen kopschuw zou maken. Het concept van de klassenstrijd en de doelstelling van de partij, een socialistische samenleving, bleven geheel overeind. Tegelijkertijd vond er een herwaardering van het parlement plaats. Was de SP aanvankelijk van mening dat dit ‘kletscollege’ zou worden opgedoekt wanneer de arbeidersklasse aan de macht zou zijn gekomen, later beschouwde zij de parlementaire democratie positiever als het meest democratische systeem dat onder het kapitalisme mogelijk was. Wezenlijke maatschappelijke veranderingen waren er echter nog altijd niet van te verwachten – dat kon pas in de heerschappij van het volk ‘onder leiding van de arbeidersklasse’, aldus het beginselprogramma uit 1987.

Deleniniasatie

De ‘demaïsatie’ van het einde van de jaren zeventig werd ruim tien jaar later gevolgd door het afscheid nemen van het leninisme. In de beginselen die op het vierde partijcongres op 14 november 1987 waren vastgesteld, baseerde de partij zich nadrukkelijk op het marxisme-leninisme – zowel ideologisch (dialectisch- en historisch-materialisme) als organisatorisch (democratisch-centralisme, de voorhoede-rol van de partij in de strijd voor het socialisme).

Na het echec van het communisme in Oost-Europa en de Sovjet-Unie aan het einde van de jaren tachtig werden de bakens verzet. De SP wenste lessen te trekken uit de mislukking van het ‘reëel bestaande socialisme’, dat ook altijd door haar als zodanig op sympathie had kunnen rekenen.⁴

Bij deze herwaardering speelde ook de zeer teleurstellend verlopen Tweede-Kamerverkiezingen van 1989 een rol. Gevolg was dat wereldbeschouwing en partijstructuur – althans op papier – ‘gedeleniniseerd’ werden. Het vijfde partijcongres op 27 oktober 1991 besloot om de politieke plaatsbepaling van de SP slechts aan te duiden met het begrip ‘socialistisch’. Het begrip marxisme-leninisme werd uit de statuten geschrapt. Het wekte te veel verwarring, zo luidde het argument; volgens partijvoorzitter Marijnissen was ‘het etiket langzamerhand als een molensteen om onze nek gaan hangen.’⁵ De maatschappijvisie van de SP bleef echter marxistisch, ook al werd dat niet meer hardop gezegd.

De transformatie van de partij werd overigens in maart 1993 voltooid met een geringe naamsverandering. De Socialistiese Partij ging vanaf die tijd Socialistische Partij heten.

Feminisme en gastarbeid

De populistische inslag van de SP overleefde de ideologische aanpassingen. De partij is zich in de jaren tachtig steeds meer als ‘stem des volks’ gaan beschouwen, die beter dan wie ook in staat zou zijn te weten wat er onder de volksmassa’s leefde. Deze pretentie van de SP stoelde op haar toepassing van de massa-lijn. De SP bewoog zich in de massa ‘als een vis in het water’, waardoor zij kennis kon nemen van de wil van het ‘gewone’ volk – dat wil zeggen: van de

arbeiders. Uitgangspunt voor de activiteiten en de opstelling van de SP was de in de wijken en buurten gepeilde mening van de ‘gewone’ man – of althans de perceptie die de SP daarvan had. Deze werd daarna min of meer tot richtsnoer of norm voor verder handelen verheven. Daarbij is de SP van meet af aan zeer beducht geweest voor stellingnames die haar van de bevolking zouden kunnen isoleren. Marijnissen, de toenmalige voorman van de het arbeidersactiecomité *Arbeidersmacht*, zei in 1974 al dat de SP slechts uitvoerde wat het volk eiste, want ‘het gaat er niet om wat wij vinden, maar wat de mensen van ons willen’.⁶

Deze populistische instelling van de SP kwam in de jaren tachtig onverbloemd tot uiting in de toentertijd geruchtmakende brochures over feminisme (1980) en gastarbeid (1983). Op grond van de ‘nauwe kontakten’ met arbeidersvrouwen kwam de SP tot de conclusie dat deze vrouwen in het feminisme geen oplossing zien. Arbeidersvrouwen voelden zich niet door hun man onderdrukt, maar werden samen met hun man door de bazen uitgebuit. Op grond hiervan veroordeelde de SP het feminisme, omdat het de tegenstellingen tussen mannen en vrouwen zou aanwakkeren en daarmee de aandacht van de klassenstrijd afleiden en zodoende het kapitalisme in de kaart spelen. Over feminisme en seksisme hield de SP zich vervolgens op de vlakte; in haar huidige verkiezingsprogramma wordt hieraan geen woord gewijd.

Op basis van hetzelfde procédé kwam de SP tot haar standpunt over gastarbeid. Als niet meer dan een ‘spreekbuis’ van wat er onder de mensen leeft, bepleitte de partij in de brochure *Gastarbeid en Kapitaal* een oplossing om een einde te maken aan de ‘vlees-noch-vis-situatie’ waarin de buitenlandse werknemers in Nederland zouden verkeren. Voorgesteld werd gastarbeiders na verloop van tijd te laten kiezen tussen remigratie naar het land van herkomst of integratie in en aanpassing aan de Nederlandse samenleving. Indien er niets gebeurde dan zou volgens de SP de problematiek van de gastarbeid leiden tot het ontstaan van een groep ‘tweederangsburgers’.

Aan dit standpunt is de SP altijd blijven vasthouden. In haar huidige verkiezingsprogramma is van de twee opties – remigratie of integratie – weliswaar alleen de laatste overgebleven – dat wil zeggen: ‘Nederlands leren, kennis nemen van de hier gangbare zeden en gewoonten, regels en wetten, en accepteren dat een zekere aanpassing onvermijdelijk is’. Dit neemt niet weg dat de SP beide opties nog aanhangt, zoals partijsecretaris Tiny Kox in *Trouw* in 1990 verklaarde – alleen zou in de praktijk van het laatste weinig meer komen.⁷ Het idee van de ‘multiculturele samenleving’ wees hij af, omdat dat zou leiden tot ‘segregatie en concentratie, in wijken, in scholen, in de bakken van het arbeidsbureau zelfs’. Spreiding van migranten over verschillende buurten en scholen is een belangrijke eis in het huidige program van de SP. Gettovorming moet vermeden worden, omdat dat de spankracht van buurten te zeer beproeft.

Achterliggend motief bij deze opvattingen over feminisme en buitenlanders was de angst van de SP voor alles wat verdeeldheid kan zaaien onder het door de partij zo gekoesterde ‘gewone’ volk. Enerzijds werd deze vrees ingegeven door de opvatting dat alleen het kapitalisme wel zou varen bij een verdeelde arbeidersklasse of een gefragmenteerde bevolking. Anderzijds speelden echter ook overwegingen van meer nostalgische aard een rol. Volgens de SP werd de saamhorigheid van het ‘gewone’ volk bedreigd en aangetast door het individualiseringsproces, de afnemende sociale controle en de toenemende werkloosheid. Dit zou slechts leiden tot een kille, onleefbare maatschappij. Hiertegenover plaatste de SP in haar verkiezingsprogram van 1986 de samenleving van vroeger, waarin ‘de zwakken beschutting bij elkaar zoeken en (...) zich organiseren. Daar was volop menselijke warmte, echte hartelijkheid en onderling hulpbe-toon. Op die manier was het ondanks moeilijkheden, onderdrukking en ontberingen, toch de moeite waard om te leven’.

Ook momenteel verzet de SP zich met hand en tand tegen de voortschrijdende individualisering en het daarmee gepaard gaande cynisme. Volgens de huidige lijsttrekker Marijnissen komt dit proces neer op 'ieder voor zich en god voor ons allen'. De emancipatie van het individu is 'gelijkgeschakeld met nihilisme', wat bijvoorbeeld tot toename van de criminaliteit heeft geleid. Met nostalgie spreekt hij over sociale controle en 'ons "oude" stelsel van normen en waarden'.⁸ In het huidige verkiezingsprogramma maakt de partij zich ook sterk voor het bevorderen van de 'samenhang' in de samenleving. Tegen het door het 'neo-liberalisme' bevorderde 'individualisme', plaatst zij solidariteit en de vorming van meer samenhang in de samenleving.

SP en PvdA

Gedurende haar gehele bestaan heeft de SP haar pijlen op de PvdA gericht. De sociaal-democratie was naar haar mening niet meer dan een reactionaire steunpilaar voor het kapitalisme; hooguit bereid tot het wegvijlen van wat scherpe randjes van het 'ondernemerskapitalisme'. De vernieuwing van de PvdA na het midden van de jaren tachtig maakte de zaak alleen maar erger; de 'laatste restanten van linkse beginselen zijn zo aan de vuilniswagen meegegeven'.⁹ De PvdA zou steeds meer in de richting van CDA en VVD kruipen. Het rapport *Schuivende Panelen* uit 1987 werd door *de Tribune* als 'totale verwatering' en 'giganties kiezersbedrog' betiteld.¹⁰ Ook in de oppositiebanken zou de sociaal-democratie fungeren 'als een waakhond voor de kluizen van het grootkapitaal' – 'de rijkdom afschermen en de armoede verdelen'.¹¹

Het kritisch volgen van de PvdA raakte na 1989 in een nieuwe fase, nadat deze partij de VVD had afgelost als regeringspartner van het CDA. De SP startte een anti-PvdA-campagne, die vooral op de persoon van partijleider en minister van financiën Kok werd gespeeld. Een jaar nadat de PvdA tot de regering was toegetreden verklaarde de SP aan de PvdA 'de oorlog'.¹² Van het andere beleid dat de PvdA de kiezers in het vooruitzicht had gesteld, was niets van terecht gekomen, zo meende de SP. Als gevolg van de verslechterende economische omstandigheden had het kabinet-Lubbers zich immers al snel gedwongen gezien tot forse bezuinigingen over te gaan.

Deze medeverantwoordelijkheid voor het bezuinigingsbeleid werd de PvdA in advertenties in landelijke dagbladen flink aangewreven. Teneur van de SP-kritiek was dat het kabinetsbeleid 'de rijken rijker en de armen armer' zou maken.¹³ Kok fungeerde daarbij als kop van Jut. Zo verscheen vóór de gemeenteraadsverkiezingen van maart 1990 een advertentie onder de kop 'Bedankt Wim! Duidelijker kon het niet'. De PvdA zou door haar beleid de kiezers zelf in de richting van de SP drijven. Na de presentatie van de Miljoenennota in september 1990 reageerde de SP met: 'Dat viel tegen, Wim!'. Na het verschijnen van de 'tussenbalans' in februari 1991 betitelde de partij het kabinetsbeleid als 'een ramp voor gewone mensen'. De door de PvdA beloofde sociale vernieuwing kwam volgens de SP neer op 'sociale vernieling'.¹⁴ Met de WAO-plannen bereikte de anti-PvdA-campagne van de SP een hoogtepunt. Na het bekend worden van de voornemens schreef de partij een open brief aan Kok, waarin deze ervan werd beschuldigd te 'pikken van de mensen die vaak toch al zo weinig hebben'.¹⁵ In het partijblad werd de PvdA voortdurend gehekeld. Hoogtepunt was – in 1993 – een affiche met daarop Kok en zijn koffertje van de Miljoenennota, die door een rode SP-tomaat wordt getroffen.

Naast het sociale beleid kritiseerde de SP ook sterk het milieubeleid van de PvdA en haar opstelling inzake de Golfoorlog. Ook hier werd vaak op de man gespeeld: de sociaal-democratische ministers Alders en Ter Beek moesten het hevig ontgelden. De ene zou niets voor het milieu doen, de ander Nederland de Golfoorlog hebben 'ingerommeld'.

SP en GroenLinks

De SP profileerde zich veel sterker ten opzichte van de PvdA dan tegenover GroenLinks. De totstandkoming van GroenLinks werd met instemming begroet. De 'linkse sanering' waarin CPN en PSP het veld ruimden, bood de SP de mogelijkheid om zich als enig overgebleven socialistische partij te afficheren. Electoraal was er uit deze hoek echter weinig winst te verwachten - zo bleek althans bij de Kamerverkiezingen van 1989, toen slechts 9% van het SP-electoraat eerder op CPN, PSP, PPR of EVP had gestemd. De SP beschouwt GroenLinks als een partij voor de nieuwe middenklasse, bestaande uit yuppies die weinig vatbaar zijn voor de retoriek van de 'gewone man'. Alleen de oude communistische arbeidersaanhang van de CPN is electoraal wellicht interessant, en de SP hingelde in 1991 bij de opheffing van de CPN in *de Tribune* hier ook wat naar.¹⁶ Voor deze slinkende groep ligt met de NCPN evenwel een kaper op de kust.

Hoewel er in politiek opzicht tussen de SP en GroenLinks enkele overeenkomsten zijn - zoals de veroordeling van de Nederlandse betrokkenheid bij de Golfoorlog en van het Zuidafrikaanse apartheidsregime - overheersen toch de verschilpunten. Waar GroenLinks tot op zekere hoogte het beginsel van het marktmechanisme aanvaardt, houdt de SP vast aan planning en socialisatie. Ook over individualisering en het migrantenbeleid denken de partijen totaal verschillend. Bovendien loopt hun benadering van de milieuproblematiek sterk uiteen. Hoewel de SP zich overduidelijk als milieupartij afficheert, is zij bepaald niet ecologisch. Met andere woorden: de SP acht de mens niet ondergeschikt aan de natuur, maar gaat eerder - conform haar marxistische maatschappijvisie - van het omgekeerde uit. Remi Poppe, de milieuman van de SP stelde in 1989, na de totstandkoming van GroenLinks: 'We zijn rood en dat blijven we'.¹⁷ 'Het milieu is geen groen probleem, het is een machtsprobleem', aldus Jan Marijnissen.¹⁸ De strijd voor een beter milieu als onderdeel van de klassenstrijd opgevat, die pas beëindigd zou worden wanneer de kapitalistische produktiewijze was aangepast. Dit standpunt is identiek aan dat van de 'oude' CPN, bijvoorbeeld in 1972 verwoord in de brochure *De kapitalist als gifmenger: klassenstrijd tegen milieuvervuiling*.

In de praktijk houdt deze opstelling in dat de SP nooit zal aandringen op de sluiting van een vervuilend bedrijf maar op technische oplossingen. Werkgelegenheid is haar heilig. Daarnaast worden fiscale voorstellen die de consument meer milieubewust moeten maken, verontwaardigd van de hand gewezen. Het adagium van GroenLinks - 'milieu boven geld' - is voor de SP onverteerbaar. De SP verwijt GroenLinks met de groentax de verantwoordelijkheid voor het milieuprobleem veel te veel bij de consumenten te leggen. De ondernemers verpesten het milieu; zij moeten voor de kosten opdraaien. Ook met betrekking tot het terugdringen van het autogebruik gaat de SP veel minder ver dan GroenLinks.

Ondanks de vele politieke verschillen zag de SP wel mogelijkheden tot samenwerking met GroenLinks. 'Als het gaat om het mobiliseren van mensen blijven alleen GroenLinks en de SP over', zo schreef de commissie die het vijfde congres van de SP voorbereidde. Zo participeerden beide partijen in het actiecomité 'Geen oorlog in de Golf'. Later werd de toon toch weer scherper. GroenLinks zou zich in weinig onderscheiden van de andere partijen, geen echte oppositie tegen het kabinet-Lubbers voeren en eigenlijk ook alleen maar uit zijn op bestuursverantwoordelijkheid.

Parlementaire opmars

Het verkiezingsprogramma van de SP doet in veel opzichten denken aan dat van de 'oude', op marxistisch-leninistische leest geschoeide CPN, in een eigentijds jasje. De SP neemt fel stelling tegen het 'neo-liberale' regeringsbeleid, dat neerkomt op terugdringing van de rol van de overheid, het afscheid nemen van de gedachte van de maakbaarheid van de samenleving, de drastische inkrimping van het sociale stelsel en een grote invloed voor het marktmechanisme. Tegenover dit 'afbraakbeleid' plaatst zij socialisering van de produktiemiddelen, een 'sterke, doortastende' overheid, en planning op hoofdlijnen. Het program is verder nogal populistisch getoonzet: zo moeten gezondheidszorg en onderwijs gratis worden; de huurverhogingen van de afgelopen vier jaar ongedaan worden gemaakt; en de inkomensverschillen sterk worden verminderd – het 'maximum-inkomen' mag hooguit driemaal hoger dan het minimum liggen. Het geld hiervoor komt vooral uit een harde fiscale aanpak van de bedrijven, een halvering van het defensiebudget, en het laten vervallen van de aanleg van de Betuwelijn en het TGV-traject.

Ondanks de aversie van parlementaire activiteiten die haar maoïstische gedachtengoed kenmerkte, nam de SP in 1974 – voor het eerst – deel aan de gemeenteraadsverkiezingen. Argumenten waren dat de socialistische propaganda in de vertegenwoordigende lichamen een groter bereik zou krijgen en dat buitenparlementaire acties zo beter konden worden ondersteund. Bovendien werd het de hoogste tijd dat in het parlement de 'stem van de gewone man' kon worden vernomen.

Hiermee begon de tot dusverre aanhoudende gestage opmars van de SP in de gemeenteraden. In 1974 kwam de SP in twaalf gemeenten met een eigen lijst uit, aangevoerd door lokale kopstukken van de diverse massa-organisaties. Dit leverde drie zetels in Oss en twee in Nijmegen op. Bij volgende raadsverkiezingen werd dezelfde strategie beproefd. In een toenemend aantal plaatsen waar zij kandidaten stelde, sleepte de SP in de periode 1978-1990 resp. 9, 22, 41 en 70 zetels in de wacht. Dit jaar kwam de SP met 153.301 stemmen (in 1990: bijna 79.000 stemmen) op 126 zetels uit.

Analyse van de uitslagen leert dat er een zeker – voor de hand liggend – verband bestaat tussen de activiteiten die de SP in een bepaalde plaats ontplooit en haar electorale aanhang. Deze sterke kant van de SP op gemeentelijk vlak – de relatie tussen activisme en electorale omvang – bleek op landelijk niveau lange tijd haar zwakke punt. In 1977 deed de SP voor het eerst mee aan de Kamerverkiezingen. De succesvolle werkwijze van de raadsverkiezingen werd toegepast: actievoerders die in de massa-organisaties hun sporen hadden verdiend en op enige landelijke bekendheid konden rekenen, kwamen bovenaan de lijst te staan. Deze methode werd een mislukking: de partij verkreeg slechts enkele tienduizenden stemmen.

Ook bij de Kamerverkiezingen in de jaren tachtig bleek dat het electorale succes van de SP samenhang met de plaats of regio waar zij door actievoering bekendheid had gewonnen. Zodra de overstap naar de nationale politiek gepoogd werd, waren andere factoren van invloed – zoals de relatieve landelijke onbekendheid van de SP (mede doordat de televisie moeilijk 'haalbaar' was), of de traditioneel grote electorale zuigkracht van de potentieel gouvernementele PvdA. Dit bleek bijvoorbeeld duidelijk bij de Kamerverkiezingen van 1986. Toen de SP in maart van dat jaar bij de raadsverkiezingen ruim 60.000 stemmen behaalde (in 61 gemeenten), verkeerde zij in een euforiestemming – omgerekend zou deze uitslag immers goed zijn voor één kamerzetel. De klap kwam enkele maanden later: bij de Kamerverkiezingen verloor de SP een derde van haar aanhang, naar alle waarschijnlijkheid aan de PvdA, die met het CDA in een nek-aan-nek-race was verwikkeld om de grootste partij te worden.

Grenzen aan de groei

Langzamerhand begon binnen de partijleiding het gevoel te ontstaan dat het imago van de SP als 'actiepartij' haar landelijke doorbraak wel eens in de weg kon staan. Want alle veranderingen in de ideologie ten spijt, de SP bleef in de praktijk een actiepartij die zich vooral op het terrein van het milieu en de gezondheidszorg profileerde. In 1989 werd 'MilieuAlarmlijn' – door de cabaretier Freek de Jonge – in gebruik gesteld voor 'als u dingen ziet die het milieu niet kan verdragen...'. Binnengekomen meldingen (van omwonenden of anonieme werknemers van een vervuilend bedrijf) werden door een groep deskundigen nagetrokken, waarna de SP doorgaans de pers zocht.

In 1991 werd besloten dat de SP meer aan een landelijk politiek gezicht moest gaan werken. De partij moest zien zich toegang te verschaffen tot de landelijke media, en meer landelijke acties opzetten tegen het regeringsbeleid. De dreiging van 'economisme', van de 'beperkte belangenbehartiging' zou moeten worden vermeden, onder andere door over meer nationale en internationale kwesties standpunten in te nemen. De SP als 'actiepartij' zou zo in de beeldvorming kunnen worden gewijzigd in 'actieve politieke partij'.

Dat de SP in mei 1994 zich weer door de PvdA de kaas van het brood zal laten eten, is bepaald niet te verwachten. De crisis van de sociaal-democratie is immers een feit. Ongetwijfeld zal de SP in staat blijken te profiteren van de desintegratie van het kiezerscorps van de PvdA. Daarnaast biedt de 'reconstructie van de verzorgingsstaat', waarbij met name in de sociale zekerheid flink gesneden wordt, de SP vele kansen. Haar campagne 'stem tegen, stem SP' is vooral gericht op de teleurgestelde traditionele arbeidersaanhang van de PvdA, die zich in de steek gelaten voelt. Op dit electorale terrein ondervindt de SP overigens concurrentie van extreem-rechts. De CD poogt evenzeer – zij het op andere wijze – gebruik te maken van deze frustraties. Dat de SP zich in haar campagne zo tegen de Centrumdemocraten afzet, heeft naast politieke motieven dan zeker ook nog een electoraal aspect. Beide partijen vissen voor een deel in dezelfde vijver; de SP kan er wel bij varen wanneer zij erin slaagt om de CD de wind uit de zeilen te nemen.

Het gaat de SP momenteel voor de wind. Naast het stijgende aantal kiezers neemt ook het aantal leden toe – van zo'n 10.000 in 1986 tot ruim 16.000 in 1994. Aanvankelijk bestond deze aanhang voornamelijk uit 'steunleden', die formeel aan de zijlijn van de partijorganisatie stonden. Sinds het partijcongres van oktober 1991 hebben zij echter ook stemrecht.

Deze voorspoed kent ook een schaduwzijde. Als actie- en protestpartij – die gevoelens van onvrede vertolkt – en als klassieke arbeiderspartij – zoals de vroegere sociaal-democratie en de oude CPN – liggen er gevaren voor de SP op de loer, juist vanwege die groei. De electorale vooruitgang van de SP rust voor een belangrijk deel op het mobiliseren van onvrede. Zolang de SP geen bestuursverantwoordelijkheid draagt, werpt deze strategie vrucht af. Maar met het toenemende zeteltal komt ooit het moment dat het dragen van bestuursverantwoordelijkheid niet te vermijden zal zijn. Na de raadsverkiezingen van maart 1994 was dit punt nog niet bereikt: de SP bleek in geen enkele gemeente politiek bereid of in staat om toe te treden tot het College van Burgemeester en Wethouders.

Daarnaast vormt de groei mogelijk een bedreiging voor de sociale homogeniteit van de SP. Marijnissen stelde ooit over de PvdA dat in deze partij door het hoge percentage hoger geschoolden de arbeiders uit de organisatie werden weggejaagd. Iets vergelijkbaars zal zich niet direct bij de SP voordoen, maar met de ledenaanwas van de laatste tijd is de sociale samenstel-

ling van de aanhang eveneens aan verandering onderhevig. Naast de fabrieksarbeiders, die de hoofdmoot van het ledenbestand uitmaakten, melden zich nu ook meer leden uit het onderwijs en de gezondheidszorg. Ook levert de SP-campagne onder de studenten resultaat op. Op deze wijze lijkt er enige differentiatie te gaan ontstaan in het ledenbestand, namelijk tussen blauwen en witte-boordenwerkers. In de 'klassieke' CPN leidde een dergelijke ontwikkeling in de jaren zeventig tot een tweedeling, die mede bijdroeg aan haar ondergang. Dit 'CPN-scenario' is bij een aanhoudende groei niet onvermijdelijk, maar ook niet op voorhand voor de SP uit te sluiten. Dit geldt temeer omdat de SP als een 'sfeergevoelige' club oogt, getuige bijvoorbeeld haar recentelijke partijmanifestatie het Brabantse sprookjespark Het Land van Ooit.

Zowel extern (als gevolg van het 'uitwerken' van de protest-strategie) – als intern (door de sociale differentiatie) herbergt het succes van de SP potentiele risico's. Kiezers en leden die zich nu bij de partij melden, kunnen door het manifest worden van deze ontwikkelingen weer opstappen. Wanneer dit zal gebeuren, wil dat niet zeggen dat de SP van het toneel zal verdwijnen. De partij springt tot op zekere hoogte in een gat dat andere (linkse) partijen laten vallen; zolang dat gat blijft bestaan – zeker ten tijde van economische crises – is er ook ruimte voor een partij als de SP.

Gerrit Voerman is medewerker van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen

noten

1. Voor de periode tot 1986 is dit artikel grotendeels gebaseerd op G. Voerman, 'De "Rode Jehova's"'. Een geschiedenis van de Socialistische Partij', in: *Jaarboek 1986 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*, Groningen, 1987, 124-150.

2. *Het Rode Boekje. Citaten uit het werk van Mao Tse-toeng*, Utrecht, 1967, 74 (nr. 166).

3. *Diskussie. Gezamenlijke uitgave van SP en KENml*, z.pl., z.j. [1975], 6.

4. Dit laatste werd echter ontkend; zie *de Tribune*, 21 juni 1991: 'de Nederlandse socialisten (voelen) weinig binding met datgene wat in Oost-Europa onder de benaming "socialisme" tot stand werd gebracht'. Vergelijk echter 'De dag van de hoop', een artikel over de 70-jarige herdenking van de Russische Oktober-revolutie, in: *de Tribune*, 23 oktober 1987: 'Juist de zeventigjarige geschiedenis van de Sovjet-Unie bewijst dat er geen ideale weg naar het socialisme is. De Sovjet-Unie is dan ook al lang niet meer het enige model waarop socialisten elders in de wereld zich richten. Maar ondanks alle negatieve kanten (...) – het is en blijft een grandioos feit dat in nota bene het grootste land ter wereld de opmars begon van het socialisme als reëel bestaand economies en maatschappelijk stelsel'.

5. *Trouw*, 26 oktober 1991.

6. *De Groene Amsterdammer*, 12 juni 1974.

7. T. Kox, 'Integratie is enige antwoord op minderhedenprobleem', in: *Trouw*, 28 december 1990.

8. *De Volkskrant*, 5 januari 1993.

9. *De Tribune*, 23 januari 1987.
10. *De Tribune*, 20 november 1987.
11. *De Tribune*, 4 december 1987.
12. *De Tribune*, 5 oktober 1990.
13. *De Volkskrant*, 5 maart 1991.
14. *De Volkskrant*, 28 februari 1991.
15. *De Volkskrant*, 7 september 1991.
16. Zie 'Het einde van de CPN', in: *de Tribune*, 15 februari 1991.
17. *Trouw*, 14 juni 1989.
18. *De Tribune*, 12 mei 1989.